

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра психології

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

“18” листопада 2025

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ НА
ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня
вищої освіти, групи м206П-з

Галузь знань: 05 Соціальні та
поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітньо-професійна програма:

Психологія тренінгової роботи

Вадим ВАСИЛЕЦЬКИЙ

Керівник:

к. психол. н., ст. викл.,

Оксана СТРІЛЬЧУК

Рецензент: к. психол. н., доцент,

Ірина ЧЕРЕЗОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ З ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ НА ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ.....	8
1.1. Соціально-психологічний тренінг як метод впливу на особистісні та поведінкові характеристики людей.....	8
1.2. Аналіз досліджень із проблеми активної життєвої позиції в зарубіжній і вітчизняній психології.....	12
1.3. Поняття, мета та завдання соціально-психологічного тренінгу в формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ НА ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	22
2.1. Організація та методи дослідження.....	22
2.2 Інтерпретація та аналіз результатів дослідження.....	26
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРЕНІНГУ З ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ НА ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	36
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження визначається політико-економічними змінами, що відбулися в нашому суспільстві, процесом зміни парадигми в освіті з авторитарної на гуманістичну, потребою суспільства в професіоналах, здатних брати активну участь у цих перетвореннях. Стає очевидним, що для досягнення професійного і життєвого успіху в сучасному суспільстві до особистості висуваються особливі вимоги щодо рівня активності її життєвої позиції, самодостатності, корисності й потрібності в соціумі.

Підготувати таку особистість можуть педагоги за умови, якщо в них самих сформована активна життєва позиція. Тому проблема формування активної життєвої позиції особистості, особливо в період соціальних трансформацій, посідає одне з центральних місць у педагогіці та психології. Необхідність формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти різко зростає в період нестабільного розвитку суспільства. Вплив держави і суспільства на формування активної життєвої позиції в освітніх установах, обмежений, а не посилений, як заведено вважати.

Для ефективного розв'язання проблеми науково-методичного супроводу становлення професійної кар'єри студентської молоді необхідно знати, які складові активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти затребувані на ринку праці. На наш погляд, головними з них є: орієнтація на сучасну ціннісно-нормативну систему; схвалення або заперечення реформ, які відбуваються (підтримка, протидія або невизначеність орієнтації індивідуума); рівень соціально-психологічної адаптованості до нових запитів ринку праці та багато інших складових, на розкриття яких спрямовано цю роботу.

Основними вимогами, що висуваються до здобувачів вищої освіти, є їхня активність і готовність швидко засвоїти навчальний матеріал, бо суспільство має попит на енергійних, комунікабельних спеціалістів із добре

поставленим мовленням і «блиском в очах». Роботодавцю важливо бачити, що його співробітник націлений на активний професійний розвиток саме в цій організації.

Сучасні умови життя людини в суспільстві вимагають від неї вміння знаходити серед різноманітних потоків інформації ту, що є суттєвою і значущою в конкретний момент, ухвалювати рішення в умовах високого ступеня невизначеності, вибудовувати власну поведінку в різноманітних життєвих і професійних ситуаціях, бути повноцінним суб'єктом своєї життєдіяльності, керівником та автором свого професійного становлення і життя. Це можливо, якщо людина має активну життєву позицію.

Проте практика вищої освіти свідчить, що навчання на різних рівнях є й досі предметно-орієнтованим, ґрунтується на епістемологічному (знаньєвому) підході, бо як основну мету розглядають передачу певного набору знань від викладача до студента. Рольові позиції викладача і студента в цій ситуації чітко задані й розділені, зокрема «зумовлена» міра активності кожного з них на різних етапах освітнього процесу.

Такий підхід до навчання виявляється дедалі частіше неефективним, оскільки сприяє розвитку у суб'єктів освітнього процесу позиції виконавця, а фрагментарні відомості, чітко співвіднесені з тією чи іншою галуззю науки, перетворюються на незмінні, застигли знання, що не можуть бути оперативно застосовані в тій чи іншій нестандартній ситуації. У сучасній науці формування життєвої позиції людини постає як багаторівнева, багатоаспектна проблема. На філософському рівні вивчалися проблеми життєвої позиції людини у співвіднесенні з розвитком людства і цивілізації.

Під активною життєвою позицією здобувачів вищої освіти ми розуміємо прояв у стійкій формі соціально-моральних настанов, стосунків, переконань і звичок, які чинять регулювальний вплив на його поведінку і діяльність як організатора-лідера. Активна життєва позиція здобувачів вищої освіти виробляється впродовж усіх років його навчання і виховання в результаті подолання певних труднощів оволодіння професійною майстерністю,

досвідом. Стрижнем активної життєвої позиції є світогляд особистості, її тверда переконаність у ставленні до суспільного обов'язку.

Загострюючи увагу на необхідності формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти засобами соціально-психологічного тренінгу, ефективність цієї діяльності слід пов'язувати з науково-методичним забезпеченням навчальної діяльності, методами активного соціально-психологічного навчання, з організацією соціально-психологічних тренінгів, застосуванням методів саморегуляції, психолого-педагогічних практик, а також із позанавчальною діяльністю, що містить виховну та волонтерську роботу, тренінги лідерства, командоутворення, емпатії та рефлексії.

Цілісна науково-методична система, що має поліфункціональний характер, концептуально оновлена відповідно до закономірностей і принципів формування активної життєвої позиції, має у своєму розпорядженні комплекс адекватних цій концепції форм і методів формування активної життєвої позиції, потребує наукового опрацювання й апробації в навчальній і позанавчальній діяльності здобувачів вищої освіти.

Таким чином, у наявності суперечність між потребою суспільства загалом і системи освіти зокрема в здобувачах вищої освіти, що володіють активною життєвою позицією в її сучасному розумінні, і недостатньою розробленістю в педагогічній науці форм і методів формування активної життєвої позиції майбутніх професіоналів в умовах їхньої професійної підготовки в виші.

Виходячи з вищесказаного, проблему дослідження ми визначили так: якими є теоретико-методологічні засади, форми та методи формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти засобами соціально-психологічного тренінгу в навчально-виховному процесі?

Розв'язання названої проблеми потребує **подальших наукових розробок** у таких напрямках:

1. Чіткіше наукове обґрунтування методів і форм формування активної життєвої позиції, необхідної в майбутній професійній діяльності здобувачів вищої освіти, у процесі їхнього навчання у виші.

2. Виявлення методів і форм формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти в навчальній і позанавчальній діяльності засобами соціально-психологічного тренінгу

3. Цілеспрямоване та інтенсивне конструювання навчальної та позанавчальної діяльності здобувачів вищої освіти, що сприяє формуванню активної життєвої позиції.

Мета дослідження: розробка педагогічних форм, методів і моделі формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Об'єкт дослідження: процес освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: методи і форми організації впливу соціально-психологічного тренінгу на формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти.

Аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічного досвіду дали змогу висунути **гіпотезу** дослідження: ефективність формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти у процесі навчання засобами соціально-психологічного тренінгу підвищиться, якщо будуть:

- розроблено теоретико-методологічні засади формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти у процесі навчання засобами соціально-психологічного тренінгу;

- виявлено та узагальнено основні компоненти професійного портрета майбутнього спеціаліста, що характеризують його активну життєву позицію;

- розроблено методи формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти у в навчальній діяльності та форми організації соціально-психологічного тренінгу з формування у них активної життєвої позиції.

Для досягнення мети нам потрібно виконати ряд **завдань**:

1. визначити теоретичний аналіз з проблеми впливу соціально-психологічного тренінгу на формування активної життєвої позиції;
2. здійснити емпіричне дослідження впливу соціально-психологічного тренінгу на формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти;
3. провести дослідження ефективності тренінгу з проблеми впливу соціально-психологічного тренінгу на формування активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти.

У дослідженні використовується комплекс **методів**, що включає: теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження, узагальнення психолого-педагогічного досвіду, моделювання, спостереження.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (61 найменування) і 7 додатків (на 36 сторінках). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 71 сторінка, з них основного тексту – 55 сторінок. Робота містить 4 таблиць та 4 рисунки.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі економічного розвитку суспільства в активній життєвій позиції здобувача вищої освіти зацікавлені, насамперед, роботодавці, адже вона являє собою гарант свіжих ідей, неординарних підходів, сміливих рішень, забезпечуючи розвиток економіки та суспільства. У зв'язку з цим одним із найважливіших чинників професійного та соціального успіху майбутнього фахівця є його активна життєва позиція.

Соціальна активність, як інтегративне особистісне утворення, характеризується системністю, інтенсивністю опанування сукупності наданих потенційних можливостей для гідної життєдіяльності та участі в розвитку суспільства, особистісно опосередкованою системою мотивів, спонукань і умов, пов'язаних із досягненням соціально-значущих цілей, і виявляється у творчості, вольових актах і спілкуванні. Наявність активної життєвої позиції як однієї з важливих характеристик особистості професіонала свідчить про зміну його способу життя, оскільки вона спрямована на перетворення суспільних умов життя відповідно до переконань, поглядів і совісті.

Активна життєва позиція виробляється протягом тривалого навчально-виховного процесу професійною майстерністю та досвідом викладачів. Стрижнем активної життєвої позиції є світогляд особистості, а основними структурними компонентами - стійке всебічно розвинене знання, переконання, ставлення особистості, її соціально й особистісно значущі характеристики, готовність до дій на благо суспільства та висока емоційна витриманість.

Показниками прояву активної життєвої позиції є: здатність людини ставити цілі, планувати й досягати їх; її відповідальність і активність у різних видах діяльності, що відповідають умовам життя в суспільстві, спосіб життя.

Під час дослідження було виокремлено психолого-педагогічні компоненти активної життєвої позиції здобувачів вищої освіти за допомогою соціально-психологічного тренінгу :

- особистісні: розуміння, прагнення зрозуміти позицію інших; дружелюбність і товариськість; здатність стати лідером; ввічливість і ввічливість; керівництво здоровим глуздом; життєрадісність; терплячість і наполегливість; велике почуття відповідальності; здатність виконувати роботу, повну розмаїтості; ентузіазм у трудовій діяльності; послідовність дій; захоплення нових ідей та самостійність суджень; акуратність та послідовність у роботі; здатність до планування свого майбутнього й до усних висловлень; добра пам'ять; здатність до планування свого майбутнього; хороша пам'ять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А. Теоретико-методологічні основи соціальнопсихологічного тренінгу: Навчальний посібник. 2023. 251 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4053/1/МСПТ%20навчальний%20посібник.pdf>
2. Вінтюк Ю. В. Застосування тренінгів особистісного розвитку в підготовці майбутніх фахових психологів // Молодий вчений. 2018. № 2 (54). Ч. III. С. 600-604.
3. Вінтюк Ю. В. Дослідження навчальних ситуацій методом фокус-групи у підготовці майбутніх фахових психологів // Вісник черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2023. № 1. С. 65-70
4. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Теорія та практика психологічних тренінгів. К.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 209 с.
5. Киселева А. А. Проблемная коммуникация. Практическое руководство по тренингу. Х.: Изд-во «Гуманитарный центр», 2017. 144 с.
6. Святенко Ю. О. Тренінг особистісного зростання : навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Слово», 2017. 122 с.
7. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2021. 250 с.
8. Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2017. Вип. 6 (51). С. 53–64.
9. Малихіна О. А. Динаміка змін складників структурних компонентів самоповаги в студентському віці: реалізація корекційно-розвивальної програми. Психологічний часопис. 2020. Т. 6. № 4. С. 248–256. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/945> (дата звернення: 01.02.2024).
10. Співак Л. М. Вікова динаміка національної самореалізації особистості в юності. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 546–

557.

11. Ставицька С. О., Кутішенко В. П. Теоретичне обґрунтування розвитку структури самосвідомості особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2016. Вип. 4. С. 140–147.
12. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.
13. Шахвердова А. П. Потреба досягнення та її вплив на успішність адаптації студентів-першокурсників. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2017. V (50), Issue 111. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/547420> (дата звернення: 01.02.2024).
14. Швень Ю. Р. Соціально-психологічні чинники формування самооцінки особистості. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки : тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Т. 1 (м. Київ, 5–9 квітня 2021 р.). Київ : НАУ, 2021. С. 106–107.
15. Бабенко Ю. А. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: за результатами дослідження. Вісник Національної академії керівник кадрів культури і мистецтв. 2014. №2. С. 76-81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2014_2_17 (дата звернення 22.11.2023).
16. Бибик Д. Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. 2021. №1 (7). С. 14-18.
17. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтири для молоді у побудові успішного майбутнього. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. С. 13-16.
18. Білозерська С. І. Ціннісні орієнтації як складник професійного

іміджу майбутнього педагога. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. Вип. 6. С. 70-75.

19. Бубнова С. С., Гозман Л. Я. Методика діагностики ціннісних орієнтацій особистості. Електрона версія «Психолого-педагогічна скарбничка». URL : <http://testik.com.ua/diagnostyka-realnoyi-stru16> (дата звернення 04.10.2023).

20. Вінтюк Ю. В. Особливості викладання навчального курсу «Соціально-психологічний тренінг спілкування» студентам і курсантам різних спеціальностей / Ю. В. Вінтюк // Вісник науки і освіти. – № 4(22). – 2024. – С. 847-859.

21. Данько А. І. Особливості формування життєвої перспективи у підлітковому віці. Електрона версія «Херсонського університету». URL : http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/18052/Korotkikh_fpis_2023.pdf?sequence=1 (дата звернення 20.11.2023).

22. Діхтяренко, З. М., Отравенко, О. В., Єрмоменко, Е. А., & Завістовський, О. Д. (2024). Об'єкт для формування активної життєвої позиції в спортсменів бойового та поліцейського хортингу – здоров'я учнів, військових ліцеїстів, студентів і курсантів. Педагогічна Академія: наукові записки, (8). <https://doi.org/10.5281/zenodo.12933255>

23. Дмитрук Н. Між матеріалізмом і постматеріалізмом: ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Вісник Академії праці, соціальних відносин туризму. 2017. №1. С. 57-67.

24. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2008. 124 с.

25. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ, 2022. 358 с.

26. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

27. Круглов Б. С. методика «визначення ціннісних орієнтацій» (адаптований та модифікований варіант методики М. Рокіча). URL: https://docs.google.com/forms/d/1LJbtex45jrwYoZYnk3t2Ii2EXxl07y7Nl5beluAgQMs/viewform?edit_requested=true (дата звернення 04.11.2023).
28. Куниця Т. Теоретичні засади формування відповідальної громадянської позиції підлітків. Особистість у просторі виховних інновацій : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2018. С. 190–194.
29. Куниця Т. Ю. Соціальні орієнтації сучасної студентської молоді: теорія питання. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний 75 потенціал : матеріали звіт. наук. практ. інституту проблем виховання НАПН України за 2021 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. С. 92-96.
30. Курилюк Н. Активна громадянська позиція молоді: поняття, сучасний стан, фактори впливу сучасного інформаційного простору. Актуальні проблеми громадянської освіти та виховання: український та зарубіжний досвід : матеріали Першої науково-практичної конференції. Острого : ГО «Центр демократичного лідерства», Національний університет «Острозька академія», 2013. С. 135–139.
<https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2372/1/%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D0%BA%203.pdf>.
31. Курок В. Формування громадянськості фахівців у процесі підготовки в закладі вищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 1 (75). С. 234–245.
32. Майданик О. Змістовий аспект поняття «громадянська компетентність» вчителя початкової школи. Науковий огляд. 2016. № 7 (28). С. 1–13. <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/919/1059>.
33. Мельник О. Життєва, соціальна, громадянська позиції особистості: компаративний аналіз. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2018. № 11 (384). С. 33–38.
34. Огінська Р. Т. Система цінностей студентської молоді в умовах

трансформації суспільства. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. Вип. №20. С. 37-40.

35. Організаційно-педагогічні аспекти проведення тренінгів з питань соціального захисту і соціальної роботи в умовах воєнного стану : [навчально-методичний посібник / Василюк Т. Г., Іванова К. Ю., Караман О. Л. Лисоконь І. О, Недря К. М., Островська Н. О., Парфанович І. І., Размолодчикова І. В., Трубавіна І. М., Чередниченко О. Ю. ; за ред. І. М. Трубавіної]. – Кривий Ріг : КДПУ, 2024. – 182 с

36. Освіта України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник / за заг. ред. С.М. Шкарлета. Київ, 2022. 358 с.

37. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : наук.-метод. зб. / за заг. ред. С.М. Шкарлета. Київ– Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.

38. Отравенко О. В. Формування української національної ідентичності учнівської та студентської молоді в системі національно-патріотичного виховання / О. В. Отравенко, З. М. Діхтяренко, В. І. Ганчева, Е. А. Єрмоменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 1 (360), 2024. С. 142-152

39. Очеретяний А. В. Формування життєвих цінностей у студентів вищих навчальних закладів США та України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Умань, 2020. 317 с.

40. Очеретяний А. В. Функції життєвих цінностей студентів у США. Становлення і розвиток педагогіки : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 лютого 2018 р. Харків: Видавництво «Молодий вчений». Харків, 2018. С. 144-146.

41. Очеретяний А. Трансформація життєвих цінностей українських та американських студентів у XXI ст. Нова педагогічна думка. 2019. №4 (100) С.7-10. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/24> (дата звернення 19.05.2022).

42. Паніна Л., Авдими́рець Л. Формування громадянської

відповідальності як складової громадянської компетентності здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 3 (107). С. 122–126.

43. Подоляничук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. *Габітус. Соціальна психологія*. 2020. Випуск 19. С. 253-270.

44. Порадник для професійного педагогічного та наукового зростання освітян : наук.-метод. посіб. / Л. Борисова, Н. Волкова, О. Грабовський та ін. ; за ред. О. М. Петровського, І. М. Трубавіної ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Терноп. обл. комун. ін-т післядип. пед. освіти. Харків ; Тернопіль, 2023. 301 с. URL :

<https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/12126>

45. Пріма Д. Громадянськість як інтегративна якість особистості майбутнього фахівця. *Інноватика у вихованні : Збірник наукових праць*. Рівне, 2019. Вип. 10. С. 221–225.

<https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/195/182>.

46. Рева М. М. Специфіка життєвої перспективи студентів-психологів з різним ціннісним профілем. *Психологія і особистість*. 2019. №2. С. 104-115. 77

47. Савельчук І. Б., Бибик Д. Д. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищу університету. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальної роботи. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 25. С. 119-125.

48. Савельчук І. Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9. No. 1. С. 113-121.

49. Смысловиттєві цінності сучасних підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України: монографія / [Журба К. О. (ред.), Бех І. Д., Докукіна О. М., Федоренко С. В., Шкільна І. М.]. – Кропивницький:

Імекс-ЛТД, 2022. – 155 с.

50. Сопів В. Ф., Карпушина Л. В. Морфологічний тест життєвих цінностей МТЖЦ. Діагностика життєвих цінностей особистості. URL: <http://um.co.ua/6/6-12/6-121239.html> (дата звернення 19.05.2022).

51. Сопівник І. В. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2017. №267. С. 175-181.

52. Спецпрактикум з соціально-психологічного тренінгу. [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / уклад. М. Е. Білова. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 30 с. – 0,5 МБ. Білова М. Е. Теоретичні основи психологічного тренінгу: конспект лекцій/М. Е. Білова. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. – 70 с.

53. Білова М.Е. Навчально-методичний посібник з спецкурсу «Соціальнопсихологічний тренінг»./М.Е. Білова// Редакційно-видавничий Центр Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Одеса. – 2016. 115 стор.

54. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна ; за ред. М. І. Мушкевич. – Вид. 3-тє. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. - 420 с.

55. Особистісно-професійне зростання: психологічні тренінги: навчально методичний посібник / За ред. проф. Л.В. Долинської, проф. О.В. Темрук. К.: Каравела, 2017. 560 с.

56. Білова М.Е. Методичні рекомендації до спецпрактикуму «Соціальнопсихологічний тренінг» для студентів напряму підготовки 053 Психологія. /М.Е. Білова. – Одеса. 2018 р. Режим доступу: <http://fs.onu.edu.ua/clients>

57. Білова М.Е. Методичні рекомендації до спецкурсу «Теоретичні основи психологічного тренінгу» для студентів напряму підготовки 053

Психологія. /М.Е. Білова. – Одеса. 2018 р. Режим доступу:

<http://fs.onu.edu.ua/clients>.

58. Білова М.Е., Кременчуцька М. К., Коваль Г. Ш. Психологічна проникливість як складова професійної компетентності майбутніх психологів// Габітус. №16. 2020. С. 71-75. 4

59. Федоренко А. Ф. Специфіка ціннісно-сміслового розвитку студентської молоді. URL: [//enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16795/Fedorenko](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16795/Fedorenko) (дата звернення 19.05.2022).

60. Ціпан Т. Формування громадянської позиції у членів дитячо-юнацьких громадських об'єднань. Інноватика у вихованні. 2019. Вип. 9. С. 294–301.

61. Шевчук Т. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. Молодий вчений. 2018. № 4 (56). С. 85–88.